

ΟΙ ΑΕΙΦΟΡΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ, ΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΣΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ Α.

Καθηγητής Μαρασλείου Διδασκαλείου Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών
e-mail: info@digitalcopy.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανακοίνωση αυτή αρχικά οριοθετεί τις σχέσεις που διατηρεί η φιλοσοφία και η προβληματική της Αειφορικής-Βιώσιμης Ανάπτυξης με τις επιδιώξεις, δράσεις και μεθοδεύσεις των Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΣΠΠΕ), στη βάση των ριζικών μεταβολών οι οποίες χρειάζεται να πραγματοποιηθούν στις δομές και λειτουργίες του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Γιατί έτσι τα ΣΠΠΕ -από την πλευρά τους- θα μπορούσαν να συλλειτουργήσουν ως εργαλείο περιβαλλοντικής πολιτικής και παιδαγωγικής πράξης και να συμβάλλουν στη δημιουργία ενός μέλλοντος (περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά) αειφορικού. Ακολουθώντας ανακαλύπτονται και αξιολογούνται οι επικρατούσες –σήμερα- τάσεις, στάσεις, αντιλήψεις, σημασίες, αξίες και ηθικές που αφορούν τα ζητήματα του περιβάλλοντος, της ανάπτυξης και αειφορίας. Έτσι -μέσω αυτών- αναδύονται οι αναγκαίες διαδικασίες συμμετοχής, διαλόγου, συναίνεσης, σχεδιασμού, οργάνωσης και δράσης, οι οποίες χρειάζεται να μεταβάλουν τις οικολογικές, οικονομικές, πολιτιστικές και πολιτικές δομές του κοινωνικού γίνεσθαι, για να τις καταστήσουν συμβατές με τις αρχές και τα οράματα της αειφορικής-δημοκρατικής κοινωνίας.

ATHANASAKIS A.

Professor in “Maraslion” Teacher Training Center for Education Teachers
e-mail: info@digitalcopy.gr

ABSTRACT

In the beginning, this paper sets a limit in the relations that the philosophy and the problematic of Sustainable Development maintains with the pursuits, actions and approaches of School Programs of Environmental Education(SPEE), in the base of radical changes, which needs to be realized in the structures and functions of our educational system. As a result, the SPEE can function as a “tool” of environmental policy and educational action and can contribute to the creation of a sustainable future (environmentally, socially and economically). In the following way, the prevailing tendencies, positions, perceptions, values and morals which concern issues of environment, development and sustainability are revealed. As a result, the necessary process of participation, conversation, consensus, organization and action rise, which seek for the change of ecological, economic, cultural and politic structures of society so as to be compatible with the principles and visions of sustainable-democratic society.

Λέξεις κλειδιά: αειφορία, σχολικά προγράμματα, περιβαλλοντική πολιτική, παιδαγωγική πράξη.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ

Οι κοινωνίες μας δεν είναι ακόμη ικανές και έτοιμες να αναπτυχθούν αειφορικά, σε ένα επίπεδο εναρμόνισης των οικολογικών, κοινωνικών και οικονομικών μεγεθών τους.

Με άλλα λόγια, η σημερινή σύνθετη και πολύπλοκη πραγματικότητα, με τις πολλαπλές και ιδιαίτερες περιβαλλοντικές, οικονομικές, πολιτικές και ηθικές της όψεις, συνιστά μια πλανητική κοινωνία μη αειφορική.

Επίκεντρο αυτής της πραγματικότητας είναι τα οικολογικά προβλήματα που είναι κυρίως προβλήματα κοινωνικά και προκαλούν έντονες κοινωνικο-οικονομικές αντιθέσεις και μη βιώσιμες προοπτικές.

Έτσι, η πραγματικότητα της μη αειφορικής ανάπτυξης πηγάζει από μια οικο-πολιτισμική κρίση που οικοδομείται σε γνώσεις, στάσεις και αξίες οι οποίες αγνόησαν την ιδιαιτερότητα, ολιστικότητα, συνθετότητα και ποικιλότητα της φύσης, για να μεγιστοποιήσουν τα οικονομικά οφέλη και τις τεχνολογικές δυνατότητες που προέκυψαν από τη χρήση της (Βιλνόβ, 1992 και OECD, 2000).

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	ΜΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
Συνετή και ήπια χρήση φυσικών πόρων. Απορρίμματα (ελεγχόμενα και ανακυκλούμενα).	Κατασπατάληση φυσικών πόρων. Ρύπανση. Απορρίμματα (ανεξέλεγκτα). Απόβλητα (τοξικά). Φυσικά οικοσυστήματα (υπό κίνδυνο και απειλή).
Βιοποικιλότητα (πλούσια και προστατευμένη).	Βιοποικιλότητα (λιγιστή και απροστάτευτη).
Νερό-αέρας-καύσιμα (καλής ποιότητας).	Εξαντλούμενοι και ποιοτικώς χαμηλοί φυσικοί πόροι.
Στεγαστικές συνθήκες (ικανοποιητικές).	Οικιστικές συνθήκες (δυσμενείς) - Πολυκατοικίες - άστεγοι.
Εργασία (για όλους).	Ανεργία - χαμηλές αμοιβές.
Δημόσιες συγκοινωνίες (επαρκείς).	Συγκοινωνίες (ανεπαρκείς).
Υπηρεσίες υγείας (προσιτές - εύκολης πρόσβασης).	Υπηρεσίες υγείας (χαμηλής ποιότητας).
Εκπαίδευση - κατάρτιση - μετεκπαίδευση (υψηλού επιπέδου).	Εκπαίδευση (χαμηλού επιπέδου).
Ελεύθερος χρόνος - ψυχαγωγία - διακοπές.	Λιγιστές ευκαιρίες ψυχαγωγίας και διακοπών για λίγους και για υψηλές εισοδηματικές τάξεις.
Εξουσία (πολιτική-διανοητική) αποκεντρωμένη και κατανομημένη, μέσω της δημοκρατικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων.	Εξουσία υπό τον έλεγχο του ιδιωτικού και του μονοπωλιακού κεφαλαίου, την οποίαν ασκούν και απολαμβάνουν λιγιστά πρόσωπα, περιβάλλοντα και ομάδες.
Ασφαλής, ήσυχος και ήρεμος τρόπος ζωής.	Βία - εγκληματικότητα - ρατσισμός.
Αισθητική και καλλιέργεια.	Έλλειψη αισθητικής αγωγής και παιδείας.
Πολυδιάστατοι, πολυσύνθετοι και δημιουργικοί τρόποι σκέψης.	Ομοιόμορφοι και μονοδιάστατοι τρόποι ένδυσσης, συμπεριφοράς, ψυχαγωγίας και σκέψης.

Γιατί, η **έννοια της αειφορίας** συνδέεται με μια **ηθική αρχή** που δέχεται ότι οι άνθρωποι αναζητούν αρμονικές σχέσεις με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον τους (World Commission on Environment and Development, 1987).

Όπως όμως φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα, οι αειφορικές δράσεις και επιδιώξεις προσπαθούν να αναπτύξουν όχι μόνο αρμονικές ανθρώπινες σχέσεις με το περιβάλλον, αλλά και να συμβάλλουν στη θεμελίωση του οικοδομήματος που αποκαλείται "ποιότητα ζωής".

2. ΟΙ ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΙ

Ωστόσο, σήμερα υπάρχουν διαφορετικές τάσεις, στάσεις, αντιλήψεις, σημασίες και ηθικές για τα ζητήματα της ανάπτυξης, του περιβάλλοντος και της αειφορίας. Έτσι διακρίνονται δύο τάσεις. Μία τεχνο-διαχειριστική, που συνδέει την αειφόρο ανάπτυξη με τεχνικές αρχές διαχείρισης των φυσικών πόρων και μια άλλη, βιοκεντρική και κριτική, που θεωρεί ότι η σημερινή **μη βιώσιμη κατάσταση** οφείλεται αφενός μεν στα κυρίαρχα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης, και αφετέρου στον αντιδημοκρατικό χαρακτήρα πολλών κοινωνιών και των υφιστάμενων δομών τους, οι οποίες έτσι χρειάζεται να **αλλάξουν ριζικά** (Αθανασάκης, 2000).

Συνεπώς η αειφορία πρέπει να γίνει αντιληπτή, ως μία μακρά και επίμονη διαδικασία συμμετοχής, διαλόγου, σχεδιασμού και δράσης που επιδιώκει να μεταβάλει τις οικολογικές, οικονομικές, πολιτισμικές και πολιτικές δομές του κοινωνικού γίνεσθαι.

Με αυτό το σκεπτικό η οικολογική κρίση δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με θεσμικά και τεχνικά μέσα, αν πρώτα δεν γίνει αντιληπτή και κατανοητή ως κρίση των σχέσεων ανθρώπου-κοινωνίας-φύσης.

Η ολιστική κατανόηση όμως και η κριτική αξιολόγηση μιας τέτοιας πολυσύνθετης και πολυδιάστατης σχέσης, απαιτεί τη συγκρότηση και λειτουργία μιας ολιστικής -θεματικά και μεθοδολογικά- προσέγγισης, διεπιστημονικού χαρακτήρα, που θα ενσωματώνει -συστημικά- όλες τις πολυποίκιλες όψεις της κοινωνικο-οικολογικής πραγματικότητας (ό.π.).

3. Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Έτσι, σήμερα, η εκπαίδευση και κυρίως η περιβαλλοντική εκπαίδευση και αγωγή, θεωρείται κρίσιμο εργαλείο περιβαλλοντικής πολιτικής και διδακτικής πράξης, για τη μετάβαση σε ένα μέλλον αειφορικό, που χρειάζεται όμως και αυτή **να αλλάξει ριζικά** για να ανταποκριθεί στις ανάγκες της αειφορικής-βιώσιμης κοινωνίας (Σκορδούλης-Σωτηράκου, 2005).

Γιατί διαφορετικά, υφίσταται ο κίνδυνος να συντηρηθεί μια εκπαίδευση που απλά αναπαράγει τη σημερινή κοινωνία με τα παθογενή της χαρακτηριστικά, χωρίς αυτή να προχωρά σε κριτική αξιολόγηση των νοσηρών δομών και λειτουργιών της. Μια τέτοια εκπαίδευση δεν μπορεί να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που χρειάζονται για τη διαμόρφωση μιας αειφορικής-δημοκρατικής κοινωνίας.

Γι'αυτό και η εκπαίδευση αναζητώντας πρακτικές αντιμετώπισης της μη αειφορικής ανάπτυξης, σύμφωνα με τα παραπάνω, συνδέεται με δύο αντιλήψεις. Μια **τεχνο-διαχειριστική** και μία **άλλη κριτική-βιοκεντρική**, που δρα ως ολοκληρωμένη κοινωνική ανάπτυξη, συνεκτιμώντας ισόρροπα τα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά μεγέθη που διαμορφώνουν ποιότητα ζωής και οδηγούν "βιώσιμα" σε ένα μέλλον αειφορικό (Αθανασάκης, 2005).

4. Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΡΙΖΙΚΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ

Με βάση τις παραπάνω λογικές, σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής και πρακτικής, επισημαίνουμε συμπερασματικά:

1. **Την αναγκαιότητα ριζικών αλλαγών στα προγράμματα σπουδών**, ώστε αυτά να αντιστοιχούν -διεπιστημονικά- στις πολλαπλές όψεις της κοινωνικο-οικολογικής πραγματικότητας.
2. **Το πρόγραμμα σπουδών να εμπεριέχει διδακτικές πρακτικές και τεχνικές υλοποίησής του**, οι οποίες διαμορφώνουν φιλοπεριβαλλοντικές αντιλήψεις, στάσεις και συμπεριφορές, οι οποίες προωθούν ένα μέλλον αειφορικό.
3. **Οι πρακτικές και μέθοδοι** αυτές χρειάζεται να διευκολύνουν τη διερεύνηση των πολύπλοκων και σύνθετων κοινωνικο-οικολογικών ζητημάτων και προβλημάτων, διαμέσου όχι απλουστευτικών αιτιακών σχέσεων και ερμηνειών, αλλά κυρίως μέσω των **διαδικασιών αξιολόγησης των παραμέτρων** τους, όπως είναι η ανάπτυξη, η οικονομία, η φτώχεια, ο υπερπληθυσμός, η τεχνολογία, η δημοκρατία κ.ά., αλλά και μέσω **της λήψης αποφάσεων και της ανάληψης δράσης** για την επίλυσή τους (United Nations, 1997 και OECD, 2000).
4. Γι' αυτό και οι **εκπαιδευτικές δράσεις** οφείλουν να εμπεριέχουν γνωστικές και συμπεριφοριστικές τεχνικές μάθησης, όπως είναι (Κουτσούρης, 2006):
 - η μάθηση του πώς να μαθαίνουμε,
 - η διαχείριση πληροφοριών,
 - η ερευνητική προσέγγιση,
 - η μεθοδικά οργανωμένη συζήτηση,
 - η ηθική παρακίνηση και αξία,
 - ο αναστοχασμός,
 - η υπευθυνότητα,
 - η συνεργασία και επικοινωνία στις ομάδες εργασίας κ.ά.

Από τις παραπάνω τεχνικές, ιδιαίτερα σημαντική είναι η **συνεργατική μάθηση** με μικρές ομάδες εργασίας. Γιατί το κάθε μέλος της ομάδας, συν-εργαζόμενο με τους ομότιμους του, **εξαρτάται** από το άλλο, για να επιτευχθούν οι στόχοι της ομάδας, καλύπτοντας ταυτόχρονα και τις ψυχολογικές και κοινωνικές του ανάγκες για συμμετοχή, σύνδεση, αμοιβαιότητα, αναγνώριση, αυτοπεποίθηση, επιτυχία και ανταλλαγή απόψεων, γνώσεων και εμπειριών (ό.π.).

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι συλλογιστικές αυτές παραπέμπουν σε μια **εναλλακτική επιστημολογία**, στην οποία οι φυσικές επιστήμες (παρόλη τη στενή θεματική και μεθοδολογική τους συγγένεια με τις διαδικασίες της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης), δεν είναι δυνατόν, από μόνες τους, να συμβάλουν στην προώθηση του αειφορικού γίγνεσθαι, αν δεν συνδυαστούν -διεπιστημονικά- με τις ανθρωπιστικές, οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και ψυχολογικές επιστήμες, για να είναι δυνατόν έτσι να διερευνηθούν (πολυεπιστημονικά) ζητήματα ποικίλων γνωστικών περιοχών. Τέτοια ζητήματα είναι η παραγωγική διαδικασία, η καταναλωτική κοινωνία, η κοινωνία της αγοράς, η διαφήμιση, οι πολιτισμικές αξίες, οι πολιτικές δράσεις και επιδιώξεις, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το ανθρωπογενές περιβάλλον κ.ά. (United Nations, 1997).

Με αυτούς τους κριτικούς, ερμηνευτικούς και συστημικούς τρόπους σκέψης θα μπορούσαν να οριοθετούνται τα καθήκοντα, οι ευθύνες, οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα του απλού πολίτη, ως κορυφαίου σκοπού του εκπαιδευτικού συστήματος, του οποίου η επίτευξη, απαιτεί καλλιέργεια και ανάπτυξη:

- ολιστικής αντίληψης για το συνολικό περιβάλλον,
- ευαισθησίας για τα περιβαλλοντικά ζητήματα και προβλήματα,
- οικολογικής συνείδησης,

- πλανητικού ήθους,
- ικανοτήτων κατανόησης, αξιολόγησης και επίλυσης των σύνθετων περιβαλλοντικών προβλημάτων, και κυρίως
- δράσης για τη διατήρηση, προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντός του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αθανασάκης Α., (2000), *Οικοπεριβαλλοντική Ψυχολογία και Εκπαίδευση*, Χρ. Δαρδανός, Αθήνα.
2. Αθανασάκης Α., (2005), *Η Περιβαλλοντική Αγωγή σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης*, Χρ. Δαρδανός, Αθήνα.
3. Βιλνόβ Κ., (1992), *Περιβάλλον και Ανάπτυξη*, Unesco-Unep, Paris.
4. Κουτσούρης Α., (2006), *Εκπαίδευση για την Αειφορική Ανάπτυξη*, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
5. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), (2000), *Towards Sustainable Development*, Rome Conference, OECD.
6. Σκορδούλης Κ., Σωτηράκου Μ., (2005), *Περιβάλλον - Επιστήμη και Εκπαίδευση*, Leader Books, Αθήνα.
7. United Nations, (1997), *Human Development Report*.
8. World Commission on Environment and Development, (1987), *Our Common Future*, Oxford University Press.